

Миле Г. ВУКОВИЋ
Дефектолошки факултет, Београд
Високог Стевана 2

УДК 372.76
Примљено: 10.9.1997.
Оригинални научни рад

ДИСОЦИЈАЦИЈА ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИХ ПОРЕМЕЋАЈА КОД БОЛЕСНИКА СА БРОКИНОМ И ВЕРНИКЕОВОМ АФАЗИЈОМ

Увод

Разумевање значења лексичких јединица је наизглед једноставан процес за који је довољна очувана способност фонемске анализе речи и добро познавање лексичког значења једног језика. Међутим, хомонимија, синонимија, и друге семантичке везе међу речима и обележја њиховог значења чине овај процес много сложенијим, који захтева додатне менталне активности.

Сложености разумевања посебно доприноси хомонимија и полисемија скоро сваке речи у језику. Једна од карактеристика полисемије речи је њено упућивање на одређени предмет (денотативна функција), а друга је генерализовано значење које стоји иза речи. Овај аспект семантичке структуре речи детаљно је разрадио Виготски у књизи "Мишљење и говор" (1983). Међутим, разумевање значења речи не подразумева само перцепцију непосредног значења и система смисаоних (апстрактних) веза које она садржи, већ и опажање семантичко-синтаксичких односа те речи са другим речима, што се огледа у процесу разумевања синтаксичких конструкција (Лурија 1982).

Основни услов за овладавање сложеним селективним системом смисаоних веза које стоје иза речи је очуваност структуре и функције мождане коре. Стога лезије кортикалних области, а посебно лезије говорних подручја скоро увек доводе до оштећења лексичко-семантичких способности. Тако је испитивање лексичких поремећаја код можданих оштећења постао један од најзначајнијих и најчешће коришћених метода у проучавању семантичке организације речи.

Лексичко-семантички поремећаји су највидљивији код афазичних болесника, а испољавају се дефицитима у именовану појмова, аудитивном препознавању и читању појединачних лексичких јединица и тешкоћама у налажењу одговарајућих речи за време спонтаног говора.

Циљ рада

Циљ овог рада је да се испитају неки аспекти лексичко-семантичких поремећаја код болесника са Брокином и Верникеовом афазијом.

Материјал и методе

Узорак

Узорак је чинило 30 афазичних болесника (17 са Брокином и 13 са Верникеовом афазијом) васкуларне етиологије. Старост испитаника се кретала од 30-65 година (просечно 54,4 год.). Свим испитаницима је матерњи језик био српски, а најнижи ниво образовања је завршена осмогодишња школа. У узорак нису укључени болесници са деменцијом и визуелно-перцептивним поремећајима.

Контролна група се састојала од 15 здравих испитаника, који су према старосној доби и нивоу образовања уједначени са афазичним болесницима.

Инструменти и начин испитивања

Тестирана је способност аудитивног препознавања речи које означавају предмете и активности, с једне стране, и способност номинације одређене групе предмета и активности, с друге. У испитивању је примењен Тест за процену говора код афазије (Цветкова и сар. 1981). Тест је прилагођен нашој популацији (Вуковић, 1990).

Процена способности аудитивног препознавања лексичких јединица извршена је уз помоћ 30 речи које означавају предмете и 30 речи које означавају активности. Уз сваку реч дата је одговарајућа слика. Од испитаника се захтевало да покаже предмет, односно радњу која одговара изговореној речи, тј. да из групе слика издвоји ону која репрезентује одговарајући предмет или активност.

За испитивање номинације коришћено је 30 слика за именовање предмета и 30 слика за номинацију активности. Од испитаника се тражило да именује предмет, односно активност са дате слике.

Статистичка обрада података урађена је Kruskal-Wallisovim тестом.

Резултати и дискусија

У табели 1 приказани су резултати испитивања аудитивног препознавања лексичких јединица.

Табела 1 - Средње вредности за аудитивно препознавање предмета и активности.

Субјекти	препознавање именованих	
	предмета	активности
Здрави	29,9	29,3
Врса	23,6	20,4
Wernicke	16,0	10,9

Иако су болесници са Брокином афазијом постигли слабије резултате у односу на здраве испитанике, добијене разлике нису статистички значајне ($p > 0,05$). Насупрот томе, нађене су сигнификантне разлике између болесника са Брокином и Верникеовом афазијом ($p < 0,05$). На основу ових података могло би се рећи да болесници са Брокином афазијом имају очувану семантичку структуру речи.

Следећа табела приказује резултате испитивања номинативних способности.

Табела 2 - Средње вредности за способност номинације предмета и активности

Субјекти	номинација	
	предмета	активности
Здрави	30,0	29,9
Вроса	21,6	15,8
Wernicke	15,9	4,3

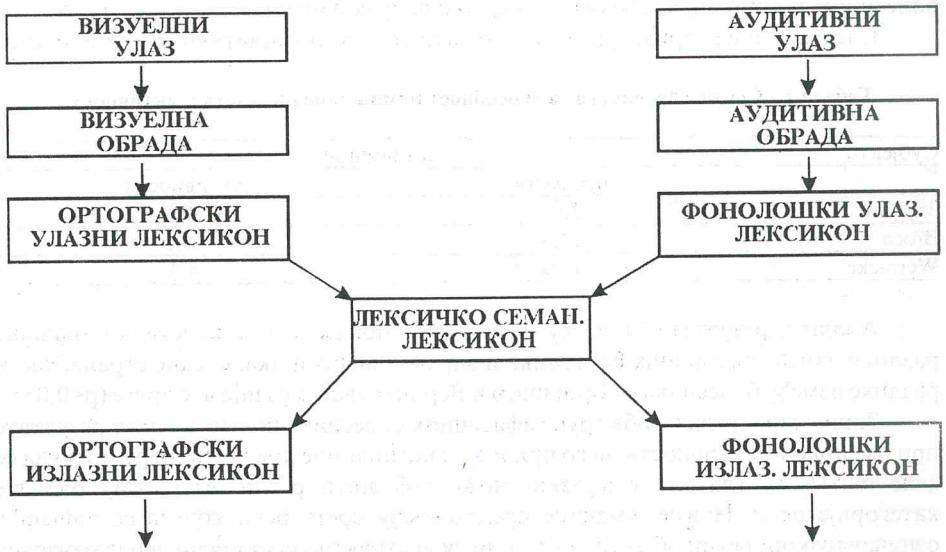
Анализа резултата на тесту номинације показала је статистички значајне разлике између афазичних болесника и здравих испитаника, с једне стране, као и разлике између болесника са Брокином и Верникеовом афазијом, с друге ($p < 0,05$).

Занимљиво је да су обе групе афазичних болесника постигле ниже резултате при именовану активности, него приликом номинације предмета. Вероватно да се веће оштећење глагола у афазии може објаснити разликом између ове две категорије речи. Наиме, именице представљају врсту речи којима се најчешће означавају конкретни објекти, а глаголи су апстрактна врста речи, јер изражавају односе значења апстрактних појмова. Поред тога глаголи имају временску димензију, док именице представљају статичке елементе, због чега их је лакше идентификовати. На дисоцијацију између апстрактних и конкретних речи код афазичних болесника указали су и резултати неких ранијих истраживања. Тако су, на пример, Patterson и Marcel (1977) описали пацијенте са тешкоћама у читању апстрактних, а очуваном способношћу читања конкретних речи. Цветкова и сар. (1981) такође налазе значајније оштећење обраде лексичких јединица које означавају категорију активности, него лексичких јединица које означавају предмете.

Наши налази указују на оштећење лексичко-семантичких способности код обе групе афазичних болесника, с тим што су поремећаји знатно израженији у групи испитаника са Верникеовом афазијом. Ово је и очекивано с обзиром да су лексички поремећаји најистакнутији симптом Верникеове афазиие. У поређењу са болесницима са Верникеовом афазииом, Брокини афазичари испољавају блажи степен лексичких поремећаја који се углавном огледају при номинацији одређених појмова.

Дисоцијација лексичко-семантичких поремећаја код болесника са Брокином и Верникеовом афазииом може да се разматра са више аспеката. Ми ћемо покушати да је интерпретирамо помоћу теорије обраде лексичког система, која добија све већи значај у савременој афазииологији. Morton и Patterson (1980) и Caramazza (1988) су изнели хипотезу према којој је знање о лексичким облицима репрезентовано у аутономним, модално-специфичним компонентама, и то посебно за обраду на улазном и излазном нивоу. Њоме је истакнута разлика

између фонолошког улазног и излазног лексикона, као и између ортографског улазног и излазног лексикона. Улазни и излазни лексикони су међусобно повезани семантичком компонентом, што се може видети на слици 1.

Сл. 1 Схематски приказ лексичког система

Полазећи од резултата овог истраживања и основних карактеристика клиничке слике Брокине и Верникеове афазиије, претпостављамо да се лексички поремећаји у синдрому Верникеове афазиије јављају као резултат оштећења централног лексичко-семантичког система, док су у Брокиној афазиији они одраз оштећења фонолошког излазног лексикона. Овакво тумачење настанка лексичких поремећаја има директне клиничке импликације, јер указује на изналажење најадекватнијег метода за њихово отклањање.

Закључак

Сумирајући резултате истраживања можемо закључити да су лексичко-семантички поремећаји неизоставни симптоми клиничке слике Верникеове и Брокине афазиије. Поремећаји су израженији код болесника са Верникеовом афазиијом, а настају као резултат оштећења централног семантичког система. Болесници са Брокином афазиијом имају блаже лексичко-семантичке дефиците који одражавају оштећење фонолошког излазног лексикона.

Литература

1. Caramazza A.: Some aspects of language processing revealed through the analysis of acquired aphasia: the lexical system. *Ann Rev Neurosc*, 1988; 11: 395-421.

2. Caramazza A. and Hillis E. A.: Where do semantic errors come from? *Cortex*, 1990; 26: 95-122.
3. Chieffi S. et al.: The influence of semantic and perceptual factors on lexical comprehension in aphasic and right brain-damaged patients. *Cortex*, 1989; 25: 591-598.
4. Цветкова Л.С., Ахитина Т.В., Пилаева Н.М.: Методика оценки речи при афазии. Издат. Моск. универ., 1981.
5. Лурија А.Р.: Основи неуролингвистике. Нолит, Београд, 1982.
6. Лурија А.Р.: Основи неуропсихологије. Нолит, Београд, 1983.
7. Milberg W., Blumstein S. and Dworetzky: Processing of lexical ambiguities in aphasia. *Brain and Language*, 1987, 31: 138-150.
8. Morton J. and Patterson K.A.: New attempt at an interpretation, or, an attempt at a new interpretation. In M. Coltheart, K.E. Patterson and J.C. Marshall (Eds.) *Deep dyslexia*. Routledge and Kegan Paul, London, 1980.
9. Виготски Л.: Мишљење и говор, Нолит, Београд, 1983.
10. Вуковић М.: Рецептивне функције говора код болесника са Брокином афазиијом васкуларне етиологије. Магистарски рад. Медицински факултет, Београд, 1990.
11. Warrington E.K. and MacCarthy R.A.: Evidence for modality-specific meaning systems in the brain. *Nature (London)*, 1988, 334: 428-430.

Резиме

У раду су приказани резултати испитивања лексичко-семантичких способности код болесника са Брокином и Верникеовом афазиијом. Анализиране су способности аудитивног препознавања и именовања предмета и активности. Резултати овог истраживања указују на разлике у испољавању лексичких поремећаја у синдрому Брокине и Верникеове афазиије. Расправљано је о дисоцијацији лексичко-семантичких дефицита са аспекта теорије обраде лексичких јединица.

Кључне речи: лексичко-семантички поремећаји, Брокина афазиија, Верникеова афазиија.

DISSOCIATION OF LEXICAL-SEMANTIC DISORDERS IN BROCA'S AND WERNICKE'S APHASIA

Mile G. Vuković
School of Defectology
University of Belgrade

Summary

The results of lexical-semantic ability examination in Broca's and Wernicke's aphasia are presented in this paper. Disorders of auditory word comprehension and naming are analysed here. The results show some differences of lexical disorders in patients with Broca's and Wernicke's aphasia. The dissociation of lexical-semantic deficits in relation to theory of lexical processing system are discussed.

Key words: lexical-semantic disorders, Broca's aphasia, Wernicke's aphasia.